

Af Susanne Østergaard Olsen og Mette Risgaard Olsen, projektledere på Erhvervsakademi Aarhus

At lære at mestre livet: Er det også relevant på videregående uddannelser?

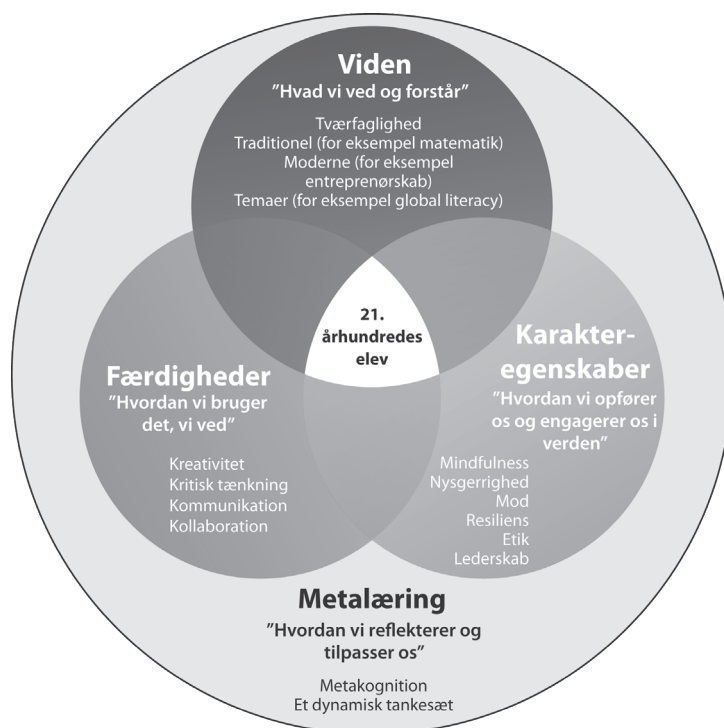
For nylig anbefalede regeringens stresspanel, at livsmestring skal være et vedvarende, langsigtet tema i både grundskole og gymnasium. Spørgsmålet er, om det også skal være et tema på de videregående uddannelser? I flere og flere studieordninger på videregående uddannelsesinstitutioner indgår begreber som personlig udvikling, personlige kompetencer og lederskab samt handlekompetencer, der relaterer sig til livsmestring og professionsdannelse. Men hvordan kan videregående uddannelsesinstitutioner aktivt arbejde med at styrke de studerendes personlige kompetencer for at gøre dem klar til det 21. århundredes arbejdsmarked? Denne artikel giver et indblik i erfaringerne fra forskningsprojektet BOOST potentialet, hvor Erhvervsakademi Aarhus har afprøvet et konkret undervisningsforløb med fokus på de studerendes dannelse og karakteregenskaber.

Forskning i motivation hos studerende på erhvervsakademier (Olsen & Olsen, 2017) viser, at en del studerende på de videregående uddannelser har udfordringer med fundamentale forhold som søvn, kost, energi, planlægning, organisering, koncentration og evnen til at arbejde vedholdende. Personlige færdigheder og kompetencer er ellers en forudsætning for, at de studerende overhovedet kommer i gang med det faglige arbejde. Samtidig peger både forskning og feedback fra akademiets aftagervirksomheder på vigtigheden af personlige kompetencer som supplement til de faglige for at kunne navigere i en stadig mere omskiftelig verden.

På Erhvervsakademi Aarhus udbyder vi videregående uddannelser tæt på praksis og har et tæt samarbejde med vores aftagervirksomheder, primært små og mellemstore virksomheder i Østjylland. Aftagervirksomhederne bekræfter relevansen af dannelse og karakteregenskaber og giver en klar indikation af, at vi som

uddannelsesinstitution skal fokusere på at udvikle både de faglige og personlige kompetencer hos vores studerende. Deraf opstod spørgsmålet: Kan vi ved at arbejde med de studerendes personlige dannelse og karakteregenskaber booste potentialet hos de studerende og derigennem ruste dem til den profession og det arbejdsmarked, de skal fungere i efter endt uddannelse?

Forskningsprojektet tager afsæt i læreplansforskningen (også kaldet *21st century skills*), der beskæftiger sig med, hvilke kompetencer den unge generation må tilegne sig for netop at være rustet til en omskiftelig og kompleks fremtid. Det ledte os til bogen *Fire-dimensional uddannelse: Kompetencer til at lykkes i det 21. århundrede* (Fadel, Bialik, & Trilling, 2017), der introducerer modellen "Fire-dimensional uddannelse" som ramme for at udvikle læreplaner, der er målrettet fremtidens kompetencebehov.

Figur 1. Fire-dimensional uddannelse (Fadel et al., 2017).

De fire dimensioner i modellen er: viden, færdigheder, karakteregenskaber og metalæring. Metalæring handler om de studerendes refleksionsevne, og hvordan viden, færdigheder og karakteregenskaber anvendes i praksis i forskellige sammenhænge. Netop det at viden, færdigheder og kompetencer kan sættes i spil i praksis, er en vigtig del af Erhvervsakademi Aarhus' DNA. Det særligt interessante ved modellen er, at karakteregenskaber vægtes på linje med faglig viden og færdigheder, og at der peges på seks specifikke karakteregenskaber: Mindfulness, Nysgerrighed, Mod, Resiliens, Etik og Lederskab.

I projektet har vi haft fokus på at applicere de seks karakterdimensioner, der omhandler de studerendes tilegnelse og styrkelse af deres karakteregenskaber og kapacitet til at træffe kloge valg for både sig selv og samfundet (Fadel et al., 2017). Modellen kobler således to formål med uddannelse, der ofte fremstilles som modsætninger: "At blive samfundsnyttig" kontra "at dannes som menneske".

Lige præcis det ville vi gerne fremme med projektet, men her lå samtidig en udfordring i at udvikle et konkret forløb. De studerende skulle på den ene side have et forløb, der gjorde dem bevidste om dannelse, det at være et menneske, deres karakteregenskaber og personlige udviklingspotentiale. Og det er abstrakte emner for langt de fleste af vores studerende. På den anden side skulle forløbet tale ind i det samfundsnyttige. Det skulle være klart for de studerende, at baggrunden for at have fokus på dannelse og karakteregenskaber er, at deres fremtidige arbejdsgiver tillægger karakteregenskaberne høj værdi.

Er dannelse og karakteregenskaber noget, man kan lære på en uddannelse?

Næste meget væsentlige spørgsmål, vi stod overfor, var, hvordan undervisning i dannelse og karakteregenskaber skulle gribes an på et erhvervsakademi – og i forlængelse heraf, hvordan udbyttet af forløbet kunne måles. Det indebar en diskussion af, om udbyttet af et forløb i dannelse og karakteregenskaber overhovedet kan og skal måles? Dette vender vi tilbage til senere.

Forfatterne til *Fire-dimensional uddannelse* har fokus på, "hvad der skal læres" frem for "hvordan", og giver derfor ikke konkrete anvisninger på, hvordan der kan arbejdes med udviklingen af de studerendes karakteregenskaber i praksis. Vi kontaktede derfor en af de tre forfattere, Charles Fadel, og hans bedste råd var at sætte de studerende i situationer, der minder om arbejdssituationer, fx entreprenurielle aktiviteter og virksomhedspraktik, hvilket vi i stort omfang allerede praktiserer på Erhvervsakademi Aarhus.

Sammen med forskellige interesser havde vi således mange overvejelser og drøftelser af, hvordan vi kunne arbejde med udvikling af karakteregenskaber i en uddannelseskontekst. Valget blev et undervisningsforløb på seks undervisningsdage – en dag for hver af de seks karakteregenskaber i modellen for fire-dimensional uddannelse. Forløbets indhold blev udviklet af en underviser uddannet inden for filosofi og dansk og afprøvet i praksis af fem forskellige undervisere på seks hold fordelt på to uddannelser.

Facts om undervisningsforløbet

- Fem undervisere
- Seks hold studerende – i alt 140 studerende fordelt på de to professionsbacheloruddannelser i innovation og entrepreneurship samt jordbrugsteknologi
- Timing: 1. semester
- Varighed: seks-otte uger med en undervisningsgang pr. uge.

Undervisningsmaterialet bestod af teori og korte fagtekster suppleret med fx noveller, salmer og film samt et stort antal refleksionsøvelser. Det var salmer som "At sige verden ret farvel", "Du som har tændt millioner af stjerner" og tekster som "Den sidste balkjole", "Memphis Station", "Digterliv", "Argumenter for benådning" og film som *Døde poeters klub*, *Captain Fantastic*, *De andres liv* m.v. Refleksionsøvelserne blev tilpasset de enkelte hold, og der blev inddraget ekstra materiale og aktiviteter for at tone indholdet til den enkelte studieretning. Fx valgte to undervisere at inkludere hhv. vinterbadning og en vandretur på 10 km i den lektion, der fokuserede på "Nærvær".

Emnerne i de seks undervisningsgange

6 dage à 6 timer

1. Etik og dannelse
2. Mod
3. Nysgerrighed
4. Modstandskraft (resiliens)
5. Nærvær (mindfulness)
6. Personligt lederskab.

Hvert modul blev afsluttet med en individuel refleksionsøvelse, som bestod af følgende spørgsmål:

1. Hvad har i dagens lektion gjort størst indtryk på dig?
2. Har du efter dagens lektion fået et nyt syn på det, I har diskuteret?
3. Har dagens lektion givet dig noget brugbart, du kan arbejde videre med? Hvis nej: Hvorfor ikke. Hvis ja: Hvordan kan du arbejde videre med dig selv i forhold til emnet?

Undervejs i forløbet vendte vi ofte tilbage til diskussionen af effektmåling og evaluering. For hvordan måles effekten af et sådant forløb? Og hvad skulle vi måle på? Vi ønskede at evaluere, om forløbet havde forårsaget en bevægelse hos de studerende i form af bevidsthed og refleksioner om dannelse og karakteregenskaber. Om de formåede at reflektere over og erkende vigtigheden af karakteregenskaber i forhold til at lykkes på arbejdsmarkedet, og om forløbet havde fået dem til at tænke over og måske handle på deres eget ståsted inden for karakteregenskaberne. Kort sagt ledte vi efter et svar på, om vi som uddannelsesinstitution kunne arbejde med at udvikle de studerendes dannelse og karakteregenskaber, og hvordan vi med det konkrete forløb kunne lykkes med netop det.

Vi besluttede, at evalueringen skulle være kvalitativ og bestå af de studerendes skriftlige refleksioner efter hver undervisningsgang. Derudover foretog vi en afsluttende evaluering med fem spørgsmål, hvor de væsentligste var, om forløbet havde fået den studerende til at tænke og handle anderledes, og om den studerende ville anbefale forløbet til andre.

Resultater

Ud over de studerendes evaluering omfattede evalueringen af forløbet observationer af de enkelte undervisningsgange, interviews med underviserne samt en validering af de studerendes slutevalueringer i en fokusgruppe med udvalgte studerende. I denne artikel fokuserer vi på de studerendes evaluering.

Overordnet set forholder et stort flertal af de studerende sig meget positivt til forløbet. De fremhæver især, at forløbet har været anderledes end den form for undervisning, de normalt udsættes for, og at forløbet har fået dem til at tænke anderledes – om dem

selv og om medstuderende. En studerende formulerer sig sådan om udbyttet af en lektion: ”Det første, jeg skrev, var *disruption*. For mig er det en hel åbenbaring, at vi sidder her og ikke tidligere har haft tanker om, hvad det vil sige at eksistere, inkl. mig selv”.

Nogle studerende forholder sig dog også kritisk og giver udtryk for, at det har været lange dage med tunge emner. Nogle oplever meget høj faglighed, andre efterlyser den. Mange giver udtryk for at have nydt muligheden for personlig udvikling og fokus på det hele menneske. Enkelte foreslår, at der skal være mere fokus på at være leder (dvs. professionsrettet), men andre synes det modsatte, at undervisningen har været tilpas og med plads til forskellighed.

De studerendes refleksioner efter hver undervisningsgang samt den afsluttende refleksion over det oplevede udbytte af forløbet fordeler sig på fire temaer: ”mig selv”, ”de andre”, ”underviseren” og ”undervisningen”. Målet var at få alle studerende til at reflektere over sig selv, men det er ikke alle studerende, der reflekterer på det personlige niveau. Nogle forholder sig mere til, hvad medstuderende gør, eller til undervisningen eller underviseren. Der er stor forskel på, hvad de studerende tager med, og om de reflekterer over sig selv eller mere distanceret over ”de andre” (i form af medstuderende, underviser og undervisning). Tabel 1 viser eksempler på refleksioner på de forskellige niveauer.

Tema	Refleksioner: Hvad har forløbet givet den studerende?
”Mig selv”	<ul style="list-style-type: none"> • Det har givet en bevidsthed om, hvem den enkelte er, og om værdien i at arbejde med sig selv. • Det har øget deres fokus på personlig udvikling og egne værdier. • Refleksionen over de seks karakteregenskaber har sat gang i tanker og erkendelsen af vigtigheden i at berøre svære emner. • Det har medført refleksion over egne handlinger i både privat og arbejdsmæssig sammenhæng. De studerende oplever sig selv som stærkere, mere bevidste om egne styrker og vigtigheden af personligt lederskab. • Det har givet redskaber til kritisk tænkning og til at håndtere konflikter gennem en større forståelse og interesse for andre, som kan bruges videre i arbejdslivet.
”De andre”	<ul style="list-style-type: none"> • Medstuderendes fortællinger, tanker, holdninger og refleksioner har sat tanker og videre refleksioner i gang, og de har gjort et stort indtryk på de enkelte studerende. • Det har betydet, at de studerende på holdet har lært hinanden at kende, og det bidrager til større samhørighed og forståelse for hinanden. • Det har givet en oplevelse af dynamik, god stemning og rummelighed, som har medført nysgerrighed og mod til at udtrykke tanker, holdninger, refleksioner. • Det har medført givende samtaler på klassen.
”Underviseren”	<ul style="list-style-type: none"> • Underviserens energi og engagement er altafgørende for undervisningen. • Underviserens evne til at inddrage, anerkende, sætte rammer, være retfærdig, igangsætte tanker og refleksioner, der er relevante for alle, er meget vigtig. • Det er vigtigt, at underviseren formår at gøre emnerne spændende gennem oplæg til arbejdet, kreative ideer og høj faglig kompetence. • Forløbet fordrer autenticitet og en underviser, der er god til at dele fra sit eget liv, uden dog at overskride intimsfæren, og derigennem skabe et rum for en åben debat.
”Undervisningen”	<ul style="list-style-type: none"> • Emnerne og indholdet (de seks karakteregenskaber) opleves som relevante for mange elementer af livet, og derfor er det brugbart i mange henseender. • Stoffet er svært og krævende, men vigtigt, og faget bør være obligatorisk. • Undervisningen har bidraget med gode refleksionsredskaber, akademisk forståelse og refleksionsevne. • De studerende nævner et antal situationer, hvor de oplever at anvende de forskellige karaktertræk. Der er kommet fokus på at udvise de forskellige karakteregenskaber.
”Kritik”	<ul style="list-style-type: none"> • Det har været lange dage med tunge emner. • Nogle oplever meget høj faglighed, andre efterlyser den. • Enkelte foreslår, at der skal være mere fokus på at være leder (dvs. professionsrettet). • Andre synes det modsatte: at undervisningen har været tilpas og med plads til forskellighed.

Tabel 1. Studerendes refleksioner over udbytte af forløbet.

I den afsluttende evaluering gav seks ud af ti studerende udtryk for, at forløbet havde fået dem til at tænke anderledes. Fire ud af ti gav udtryk for at have handlet anderledes, og de studerende giver konkrete eksempler, som både er relevante, men også ret markante og betydelige i både privat- og arbejdsliv. Det er fx erkendelsen af, hvor vigtigt det er at være nysgerrig, modig og resilient for at kunne arbejde med innovation og entrepreneurship, og hvor væsentligt det etiske ståsted og det personlige lederskab er, både når en jordbrugsteknolog skal arbejde som leder efter endt uddannelse og i tilværelsen som iværksætter.

Vi havde ikke forventet, at så høj en procentandel efter et koncentreret forløb på seks undervisningsgange ville svare, at de havde handlet anderledes i form af helt konkrete og relevante eksempler. Hele 81 % ville anbefale forløbet til andre, ligesom der i de kvalitative kommentarer er nævnt, at forløbet burde være obligatorisk for alle studerende.

Konklusioner og anbefalinger

De samlede resultater af forløbet samt den oplevede relevans blandt aftagervirksomhederne indikerer, at det både er relevant og muligt at arbejde med de studerendes dannelse og karakteregenskaber på en videregående uddannelsesinstitution. Om der er behov for justeringer af det konkrete forløb kan selvfølgelig diskuteres. Det kan også diskuteres, om det er nok, at vi giver de studerende seks ”indsprøjtninger” (undervisningsgange) med fokus på dannelse og karakteregenskaber, hvorefter de forventes at have lært det og tænke på det som væsentligt i resten af deres uddannelse og arbejdsliv. Da vi talte med Charles Fadel, gav han udtryk for, at han ikke var overbevist om, at karakteregenskaber kan læres i klasserummet, og vi har selv diskuteret, om det er muligt for de studerende at lære og integrere dannelse og karakteregenskaber i deres mindset ved blot at høre om det i enkelte lektioner.

Resultaterne viser dog en form for effekt af forløbet. Det kan lade sig gøre at bevæge de studerende og træne deres personlige kompetencer, fx deres evner til refleksion, erkendelse af eget ståsted og karakteregenskaberne, og de formår at anvende læringen fra forløbet i praksis.

Vi har dog også en erkendelse af, at hvis de seks karakteregenskaber virkelig skal ind under huden på de studerende, skal de møde karakteregenskaberne flere gange i løbet af deres uddannelse. De skal i opgaver, projekter og undervisning opleve, at de enkelte karakteregenskaber er i spil, og de skal gerne opleve et behov for at udfordre sig selv og flytte sig på de enkelte karakteregenskaber. Det

betyder, at den fire-dimensionale uddannelsesmodel skal danne ramme for tilrettelæggelsen af de enkelte uddannelser, sådan at karakteregenskaber tænkes ind på lige fod med faglig viden og færdigheder.

Det betyder også, at der er behov for undervisere, der kan gennemføre et forløb som det, vi har afprøvet, ligesom alle undervisere skal kende til de seks karakteregenskaber, så de kan tale ind i dem i den daglige undervisning. Begge dele er krævende, men som en af undviserne i forløbet udtalte: ”Fire-dimensional uddannelse er svært, men det er ikke realistisk ikke at gøre. Det er vigtigt, for alle studerende har brug for de her kompetencer, både på arbejdsmarkedet, til eksamen og i alle situationer”.

I skrivende stund er vi i gang med at udarbejde de konkrete anbefalinger, som projektet skal munde ud i. De spørgsmål, vi gerne vil besvare, er:

- Skal undervisningsforløbet have samme form og indhold som det, vi har afprøvet? Kunne vi anvende en flipped classroom model, så noget af indholdet tilgås online? Det vil betyde, at refleksionerne først sker individuelt derhjemme, hvorefter undervisningen på klassen i endnu højere grad kan være refleksionsbaseret og komme i dybden, og at den kan gennemføres med færre underviserressourcer.
- Hvordan skal undviserne klædes på?
- Hvordan integreres den fire-dimensionale uddannelsestankegang fremadrettet bedst i vores aktiviteter på uddannelserne?

Det er store spørgsmål, men netop derfor fortjener de præcise svar. Vi tvivler dog ikke længere på, om vi skal, og om vi kan – for erfaringerne viser allerede nu, at det også på de videregående uddannelser er relevant at lære at mestre livet.

Er du interesseret i at høre mere om forløbet og vores erfaringer, er du velkommen til at kontakte os: Susanne Østergaard Olsen: suol@eaaa.dk og Mette Risgaard Olsen: mrol@eaaa.dk. Læs mere om projektet her: <https://boostmotivation.wordpress.com/>

Litteratur

Fadel, C., Bialik, M., & Trilling, B. (2017). *Fire-dimensional uddannelse: Kompetencer til at lykkes i det 21. århundrede*. Frederikshavn: Dafolo.

Olsen, S. Ø., & Olsen, M. R. (2017). *8 motivationsboostere: Inspiration til at arbejde med studerendes motivation*. Aarhus: Erhvervsakademi Aarhus.

Fire-dimensional uddannelse: Kompetencer til at lykkes i det 21. århundrede af Charles Fadel, Maya Bialik og Bernie Trilling. Læs mere på www.dafolo-online.dk

